

Syn polenského městského lékaře MUDr. Václava Michálka, Ing. Jiří Michálek (1896–1952), architekt a stavitel, zanechal ve své pozůstalosti rukopis pojednávající o historii budovy polenské radnice, pozdějšího okresního soudu. Dosud nepublikovaná studie, dokončená v říjnu 1946 v Praze, byla od rodinných příslušníků autora získána Klubem Za historickou Polnou, a proto ji redakce předkládá, po provedení nezbytných korektur, veřejnosti s povolením autorových potomků na stránkách sborníku Polensko.

Jiří Michálek

Historie staré polenské radnice 1479–1945

Když se rozloučí se životem člověk, který pro lidstvo něco udělal, je zvykem psát nekrolog. V něm pisatel zachytí životopisná data a zdůrazní se vlastnosti a činy zemřelého, kterými se vyvýšil nad průměr svého okolí.

Letošního roku nezemřel žádný význačný muž města Polné, ale mizí na věčné časy budova okresního soudu, stojící uprostřed polenského náměstí – rynku, jak je zvykem říkat. Stavba, přes kterou se přehnal století a jež byla svědkem dobrého i zlého celého města, padne pod motyku dělníků. U příležitosti bývalé polenské radnice sebral jsem stručnou historii její a zde ji uvádím.

Stavbu domu radního připisují staří, místní kronikáři (Pokorný, Sadil) králi Jiřímu z Poděbrad a Kunštátu, jehož rod vlastnil panství polenské i s hradem a uvádějí přesné datum – rok 1447. Stačí však prolistování historických pramenů, které o městě Polné jednají, abychom seznali, že kronikáři nemají pravdu ani v osobě, tím méně v roce. Roku 1447 panství polenské nenáleželo rodu Kunštátskému, nýbrž nezletilé dceři Markétě pana Hynka Ptáčka z Pirkštejna, který roku 1444 zemřel. Na nadačním listě ze dne 21. října 1447, kterým dává pan Jan Sezima z Rochova svůj svobodný dům v Polné, aby z něho byl kostel vystavěn, je sice mezi jinými svědky podepsán také Jiří z Poděbrad, ale jako správce Království českého.

Panství polenské se dostává do majetku rodu z Kunštátu teprve roku 1463, kdy Markéta Ptáčková z Pirkštejna se provdala za Viktorína, syna Jiřího z Poděbrad. Když králi nastaly spory s Římem a uherským králem Matyášem, přepustil Viktorín Jiřímu na čas hrad Polnou i právo na jiné své statky. Král Jiří z Poděbrad nevládl Polné dlouho, neboť již 11. června 1468 prodal Viktorín Polnou panu Buriánovi Trčkovi z Lípy za 10 500 kop grošů s podmínkou, aby v téže ceně jemu, nebo jeho rodu byla postoupena, což se také stalo po Trčkově smrti ještě téhož roku. Dne 6. října 1468 zmocnil

se nočním přepadem pan Zdeněk Konopištský ze Šternberka, nepřítel krále Jiřího z Poděbrad, hradu i města Polné v odvetu za Konopiště, které se muselo vzdát králi Jiřímu a zde až do roku 1479 on a jeho synové vládli.

Radnice před empírovou přestavbou roku 1824, kresba podle Antonína Klusáčka (převzato z práce: Rérych, Břetislav: Zkáza města Polné. Polná 1933)

V tomto roce však Polná opět náležela Viktorínu z Kunštátu.

Z předeslaného je jasno, že panství polenské náleželo pánům z Kunštátu v těchto dobách nepřetržitě pouze pět roků, a sice v letech 1463–1468. A právě v těchto letech, kdy král Jiří z Poděbrad přestavoval hrad polenský, nechal také dům nalézající se uprostřed náměstí přestavět, nikoliv postavit. Tomu nasvědčují znaky kunštátské v kameni tesané, nalézající se na budově do dnešních časů, a kamenné ostění dveří s kunštátskými znaky, které byly osazeny ve střední ose původní velké radní síně v I. patře.

Že tento dům nebyl postaven v tehdejší době, nýbrž pouze přestavěn, o tom nejlépe svědčí text věnovací listiny Viktorína z Kunštátu, vévody Minsterberského, kterou tento dům roce 1479, tedy v roce znovunabytí panství polenského od Zdeňka ze Šternberka, daroval obci polenské. V darovací listině mimo jiné stojí psáno: „...bez újmy úrokův a platův našich při tom Rathause za starodávna k zámku příslušejících“.

Dle tohoto textu se můžeme právem domnívat, že dům uprostřed náměstí byl postaven již dřívějšími majiteli zboží polenského a snad později polenské obci pronajat, aby odtud mohla řídit městské záležitosti, i zde víno a sůl skládat a prodávat, z čehož musela samozřejmě určitý plat do pokladny zámecké odvádět, což by v textu o úrocích a platech ze starodávna k zámku příslušejících vyplývalo. Přesné datum postavení budovy tedy zjistit nelze, jisté však jest, že budova stála již před převzetím polenského panství pány z Kunštátu. Způsob zdění sklepního zdiva a kleneb z kamene ukazuje na dobu starší než druhou polovinu 15. století. Domnívám se, že vznik budovy datuje se z doby zakládání města za panování krále Přemysla Otakara I., neb o něco později. Do té doby byla Polná malá a bylo to vlastně podhradí polenského hradu. Původní zastavění obsahovalo dnešní Sezimovo náměstí, Žabokrty a Podhoru. Za panování Přemysla Otakara I., kdy byly okolí Jihlavy a Jihlava sama osazovány německými kolonisty za účelem osazení stříbrných hor v okolí Jihlavy odbornými havíři, došlo k ústupu českých usedlíků do nejbližšího okolí, tedy také do Polné. Příliv obyvatelstva předpokládal rozšíření města, a tu bylo založeno dnešní hlavní náměstí. Až do roku 1265 se mluví o Polné jako o vsi. Tohoto roku byla Polná králem Přemyslem Otakarem II. uznána za město a obdržela svůj znak.

Příliv obyvatelstva do města znamenal pro majitele polenského zboží zvýšení finančních pramenů, a tu je na snadě, že stavba nové části města byla jimi všemožně podporována. Domnívám se, že tehdejší majitelé, páni z Polné, dali výraz důležitosti a významu rozšíření města tím, že v nově zakládané části postavili sami sobě také dům (neb více domů). A poněvadž nová část města byla zakládána na jejich pozemcích, vybrali si místo nejčestnější – uprostřed náměstí. Jest jisté, že dům nebyl postaven v dnešních obrysech najednou, že byl často přestavován a poslední přestavba, vlastně první známá, se datuje z let 1463–1468 od pánů z Kunštátu. Tito sice vládli na polenském zboží ještě dlouho (kníže Viktorín z Kunštátu do roku 1486 a páni Bočkové z Kunštátu do roku 1515), ale roku 1479 přechází radní dům definitivně do majetku města Polné a později, když rodu Kunštátskému dům již nepatřil, nepřestavovali a nezdobili by ho svými erby.

Rok 1479: Prvá historická zmínka o radním domě se děje v listině knížete Viktorína z Kunštátu. Když získal totiž v roce 1479 polenské zboží od pánů ze Šternberka zpět, potvrdil a rozmnožil městská práva polenská. Na den svaté Kateřiny vydal městu Polná list následujícího znění:

Ve jméno Boží, Amen. Poněvadž všecky věci, kteréž nebývají psaním způsobeny, buďto listy nebo knihami, v zapomenutí lidem přicházejí, jakožto práva a svobody od vyšších mocností nižším, jakožto poddaným, když nebývají utvrzena, moci žádné míti nemohou ani v duchovních ani v světských právech. A poněvadž podle písma svatého všeliká moc jest od Boha a kdož se moci protiví, Božímu zřízení se protiví, i slušno jest, aby mezi lidmi zřízení pořádné bylo, aby se řády a právy spravovali od vyšších, jakožto od Boží moci vydanými, neb kdožkolivěk podle řádu a zřízení se spravuje, ten nezbloudí, ale pravou cestou jde. Ale že druhdy někteří, majíce taková práva psaná a od svých vyšších vysazená a králi zemskými potvrzená, skrze neopatrné chování k zkažení je přivodí a jich pozbývají a tudy k škodám a omeškání velikému přicházejí, protož my, Viktorín, Boží milosti svaté říše kníže, vévoda Minsterberský, kníže Opavské a hrabě Kladské, pán z Kunštátu a na Polné, znamenavše a shledavše i očitě spatřivše, že u válku předešlú opatrní měšťané polničtí, naši věrní poddaní milí, práva jich od pánů Lichtnburských, Ronovských a Polnických jim vydána slavných pamětí krále Jana, krále českého a krále Jiřího, krále českého a markrabí moravského atd. pána a otce našeho milého potvrzena listmi a pečetěmi jejich královské milosti na místo a dokonce zkažena, tudíž i od nás na dva jar-marky králem Jiřím potvrzená, takže toliko znamení těch listův ale pečetí celé ostaly sú, viděli jsme.

Gotická podoba radnice, kresba Břetislava Rérycha (Městské muzeum Polná)

My nechtějice jich bez práv a svobod ostaviti, ale aby pod námi a našimi dědici a budoucími čemu se radovati měli a podle toho se po všecy časy budoucně spravovali, ne z omylu, ale s dobrým rozmyslem a zdravou našich věrných radou, témuž městu našemu polnickému, purkmistrovi, rychtáři a konšelům i vsí obci nynějším i budoucím znovu jakožto kníže a pán jejich dědičný dali jsme a půjčili jsme a mocí listu tohoto dáváme a půjčujeme, aby všech práv a svobod, kterýchž město Jihlavské a měšťané téhož města i všecka obec z starodávna užívali jsou a užívají, též ve všem i v každém kusu, aby užívati mohli, tak cele a úplně, jako jich listové jim na to od králův českých vydaní svědčí a jakož jsou v tento náš list slovo od slova vepsáni byli, kromě řemeslníkův a řemesel dělání, v tom aby se tak zachovávali, jakož z starodávna jsou obyčej měli a z milosti naší zvláštní pro jich velikou víru a upřímnost, kterou jsou k nám měli a služebnost, kterou jsou činili a v tom, aby se tak zachovávali k nám i k našim budoucím.

Dům náš uprostřed rynku svobodný jim rathous přidáváme, aby dům Rathaus slul a v něm aby vína, aneb cožby se jim zdálo a seč by mohli nyní nebo v budoucí časy býti, k obecnému dobru a města opevňování z dmi okolo a baštami, aby šenkovali a sůl skládali nebo měřili bezevší naši i našich dědicův a budoucích i úředníkův všelijaké překážky, bez újmy úrokův a platův našich při tom Rathause z starodávna k zámku příslušejících a takovou však výjimkou, kterýž bychom jiný dům v tom městě vykoupili anebo znovu udělali a komuž bychom jej kolivěk dali, ten má býti ode všech městských poplatkův, berní a lozuňkův, ponůcek a robot ve všem osvobozen.

Z každého také draylinka vína, když načnou, nebo z sudu farářovi k službě Boží budou dlužni dávati pintu vína budoucně věčně.

Témuž také městu nahoře psanému i obci dali jsme a dáváme místo vlastní, na kterýmž nový rybník ku obci udělali jsou i to místo druhé nad ním, aby rybníček menší udělati mohli k užitku toho města. Jiné taky užitky a požitky všecy, jichž jsou prve za našich předkův i za nás požívali až dosavad, při těch všech je i jich budoucích zastavujeme a zvlášť na kteréž jsou listy měli:

První *od pana Ježka na dvory tři v Dobroníně, z kterýchžto jest plat věčný, oddaný kostelu Mateře Boží a k tomu Jenče, vesku a dvůr k věčnému toho kostela dědictví.*

Druhý *list na lázeň, kterouž jest obec koupila od pana Ptáčka tak, aby lazebník chudým po každých suchých dnech lázeň topil a žáky každou sobotu myl.*

Třetí list na lampu na půldruhé kopy platu věčného a ten plat má na městském úroce vycházeti, aby ve dne i v noci lampa svítila v Božím domu za duši pana Ptáčka, jenž plat oddal.

Čtvrtý list na Hrbov, který sluší k špitálu s úroky toliko a to také pan Ptáček přidal jest k věčnosti a za duši svou.

Pátý list na osvobození, aby obec nebyla obtížena žádnými robotami ani daněmi nespravedlivými a že každý obyvatel města polničského může své dáti neb odkázati na smrtelné posteli komuž bude chtíti. Pakli by kdo umřel, poručenství neučiniv a ženy ani dědicův nemaje, tehdá v ten statek rada městská má vkročiti a nejprve dluhy spravedlivé s vědomím dobrým ukázané z tohoto statku platiti, což by ten statek mohl vystačiti a cožby mimo to pozůstalo, toho do dne a do roka mají chovati a doptal-li by se kterého přítele toho rodu chudého a zachovalého, jednoho nebo i více jich, to aby mezi ně rozdělili. Pakli by se žádného takového nedoptali, tedy ten statek na tré má rozdělen býti: jedna strana na městský kostel, druhá na chudé a třetí na město.

Šestý list měli na jarmarky a ty mají držeti ve středu před jarmarky města Brodu Německého, a toho všeho jim potvrzujeme.

A poněvadž takovou milost, což se dotýče práv svobod, důchodův a užitekův s nimi učinili jsme, nadto což se zvelebení a cti jejich dotýče, mnohem více přísluší nám též měšťany a jich budoucí pro jich věrná zasluhování a trpělivosti zkoušených v trpělivosti a škodách, kteréž pro nás trpěli jsou, opatřiti a obdarovati. I zdá se nám za slušné a za právo vysazujem a ustanovujem, aby titěž měšťané a jich budoucí za erb měli na pečeti: Dvě věže zazděné a bránu a nad branou štít našeho knížectví, hrabství a panství kunštátského.

Přikazujem také úředníkům našim i budoucím, aby nadepsané měšťany naše a jich budoucí při tom našem obdarování a znova vysazení v nejmenším i v každém kusu zvlášť zachovali a proti každému, kdož by jim v tom překážeti neb křivdu činiti chtěl, hájiti a brániti pod pokutou upadení naší nemilosti.

Tomu všemu, což svrchu psáno stojí, k věčnému potvrzení pečeti naší knížeckou s jistým našim vědomím dali jsme přivěsiti k tomuto listu, jenž je dán a psán na Polné léta od narození Syna Božího tisícíhočtyřstého sedmdesátého devátého, ve čtvrtek na den svatě Kateřiny, mučednice Boží.

L. S.

Originál této listiny jest chován v Městském muzeu v Polné.

Jak budova Rathausu tehdy vypadala, nevíme, jen se můžeme domýšlet. Jistě když náležela majitelům zboží polenského, že i ona odpovídala

jejich zámožnosti ve výpravě dveřních i okenních ostění a celé stavby vůbec. Nadšenci polenské starobylosti akademický malíř Karel Klusáček a ředitel Břetislav Rérych, zasloužilý budovatel městského muzea v Polné a spisovatel, oba polenští rodáci nakreslili, jak si asi středověký polenský Rathaus představovali.

Empírová podoba radnice před rokem 1863, kresba podle Antonína Klusáčka (převzato z práce: Rérych, Břetislav: Zkáza města Polné. Polná 1933)

Ilustrace kresby uveřejněná byla ve spisku ředitele B. Rérycha *Zkáza města Polné 1863*. Při kresbě byli vedeni zachovavšími se z roku 1848 Libeřáta Kundta a z roku 1888 J. Koidla, které zobrazovaly stav budovy do roku 1850. Pro představu zastřešení měli vodítko v zachovalém popise adaptačních prací provedených v roce 1824. Tam jest současníky přesně popsáno, co bylo odbouráno. Dle tohoto popisu byly všechny čtyři fasádní stěny ukončeny zubovitou atikou (cimbuřím), která byla dosti zvýšena nad široký žlab střešní nalézající se za atikou. Na obou delších průčelích bylo po čtyřech zděných, okrouhlých věžičkách (pamětníci zdejší říkali baštách), které měly střílny. Staří místní kronikáři se zmiňují o tom, že v jedné věžičce byl zavěšen zvon, kterým se zvonilo na poplach při vypuknutí požáru ve městě, v jiné pak zvonek, jímž se zvonilo zločinci jdoucímu na popravu.

Voda dešťová byla ze širokých žlabů, kde se chodit dalo, odváděna chrlíči, které ústily na všechny čtyři strany budovy. Vlastní střecha byla málo viditelná, neboť byla zakryta dosti vysokou atikou a byla značně menší než půdorys budovy, neboť v půdorysné ploše byla na všech čtyřech stranách zmenšena o široký žlab. Byla sedlová s vazbami na koncích a krytina byla šindelová.

Rok 1613: Prvý zápis v městské knize privilegií o stavební činnosti polenského Rathausu se dotýkající máme z roku 1613. Jest zde psáno:

L. P. 1613 dala se dělati štůla z lochu rathauského až do rybníka za město. Havířům dáno od štůly udělení 215 kop, od rozšiřování lochu 40.14, od rumu nošení 20.15.5, sumou tedy 276 kop, 4 groše a 5 denárů.

Štůla tato, ač dle městských účtů byla znovu v roce 1823 opravována, upadla úplně v zapomenutí. Dala však v ústním podání lidu podnět k vybájení tajných chodeb pod náměstím prý běžících, ba jedné chodby z hradu polenského na kopec Homoli v Březině.

Roku 1922 sdělil mně tehdejší majitel domu 25/26, pan Dr. Ing. Rudolf Gilbert, že ve sklepě jeho domu byla zazděna chodba. Zazdění prý vyboural a chce se pustit do jejího prozkoumání. Sdělili jsme tento plán zvěčnělému řediteli B. Rérychovi a za účasti ještě dvou jiných osob pustili jsme se do chodby, vyzbrojeni acetylénovými lampami. Podlaha chodby byla níže než podlaha sklepa a pouze horní polovina byla do sklepa zazděna. Z počátku procházeli jsme sehnuti, neboť chodba měla nízký strop. Po několika metrech se však strop zvýšil, takže jsme mohli kupředu postupovat zcela vzpřímeně. Šířka chodby jest nestejná a kolísá mezi 60 až 80 cm. Vytesána jest ve skále svoru a v podlaze má při jedné straně stružku k odtoku malého praménku vody. Tato stružka ústí při vstupu do chodby v domě čp. 25/26 do zděného kanálu, který pod zmíněným domem běží až do Školského rybníka.

Když jsme chodbu prošli na vzdálenosti asi 35 metrů, narazili jsme na vysokou překážku, která byla způsobena zřítivší se částí stropu chodby. Pouze u stropu zel otvor, kterým bylo možno se protáhnouti. Zjistili jsme, že za bariérou je větší místnost, která má strop zaklenutý valenou cihelnou klenbou. Až do výše bariéry byla místnost naplněna bahnem. Vrátili jsme se, chodbou dopravili široká prkna a ta položili na povrch bahna a protáhli jsme se sami do místnosti. Tam jsme teprve poznali, že jsme v II. etáži radničních sklepů. Ty byly celé zaplněny bahnem a později na naléhání pana ředitele B. Rérycha byly vyčištěny, a tak chodba vrácena svému původnímu účelu.

Účel chodby či štůly je jasný. Silnější pramen vody neustále promáčel zdivo radního domu a voda stávala pravděpodobně i ve sklepních místnos-

tech. Aby tomu bylo odpomoženo, byla v roce 1613 vytesána tato chodba horníky a odváděla pramen spodní vody. Později, když byla uprostřed náměstí zřízena kamenná kašna, byla i odtud přepadová voda svedena do ní. Ještě za mého dětství byl poblíže jihovýchodního nároží budovy zamřížovaný otvor ve čtvercovém kameni, který uzavíral komín vytesaný ve skále a tudy byla sváděna i dešťová voda z části terénu za městskou váhou se nacházejícího do této kanalizace.

Rok 1711: Od roku 1700 postrádali polenští občané věžní hodiny, neboť starý kostel, kde hodiny na věži byly, byl zbořen a bylo počato s výstavbou nového. Poněvadž ve stavbě následkem smrti budovatele kostela, majitele polenského panství Leopolda knížete z Dietrichštejna, nastala v roce 1708 přestávka a byla obava, že kostel zůstane dlouhou dobu nedokončen, postavili si občané v roce 1711 dle zápisu v městské knize na východní straně radního domu (na straně ke statui a kašně) věž pro hodiny a tuto plechem pobili. V roce 1713 bylo pak přece přikročeno k dokončení stavby kostela.

Rok 1763: Dle obecních účtů opravoval v tomto roce polenský sochař Morávek (tvůrce statue na náměstí) ruku maňasovi na pranýři za 2 kopy.

Pranýř stával na severozápadním nároží radnice. Byla to kamenná deska nesená postavou obra, tzv. maňasa. Maňas měl pouze horní část těla, kterou spočíval na kamenném podstavci. Na kamenné desce byla mřížová klec, výšky dospělého člověka. Do klece byli vystavováni polenští muži i ženy, dopustili-li se přestupku, který se trestal pranýřem. V této době postaven byl pranýř roku 1593 a i s šibenicí, postavenou na návrší k Hrbovu, a stínadlem nad Horním městem stál 44 kop 54 groše (tak uvádí Pražan ve své knize poznámek, strana 100).

Ještě roku 1621 stavěli na pranýř při trhu korouhvičku. Pokud nebyla sňata, nesměli přespolní kupovat.

Rok 1804: A opět skoro po sto letech nacházíme od současníků zápis, týkající se radního domu. Než nechme mluvit přímo tehdejšího městského úředníka Pokorného, pisatele „Památnice, rodinné, městské a též zemské, založené roku 1834“:

Dne 13. dubna v pátek okolo desáté hodiny ráno, když byla ssesi (sedění městské rady), zbořilo se troje klenutí ve zdejší radním domě, kteréžto bouření z radní světnice vyvábilo tehdejšího zkoušeného radního pana Josefa Růžičku, pak policejního služebníka Jana Bělohlávka do předsíně, při kterémžto vykročení klenutí pod jejich nohama se též sesunulo a oni oba v sutinách zasypání byli. Při jejich vydobití byli oba omráčeni a valně potlučeni. Panu radovi tento jeho pád nebyl valně škodný, neb on jsa na nohu valně chromý, při uzdravení na tuto nohu nekulhal, nýbrž rovněji chodil.

Policajt však maje hlavu potlučenou, ano i na těle mnoho ran, přece se brzy též vyhojil a až do jeho starosti službu konal. Oba přispěním ranhojiče Žumberského vyhojeni jsou.

Příčina tohoto zboření přičítala se tehdejšímu zednickému mistrovi Jelínkovi, on maje horní poschodí klenout, zeď hlavní na spodnější klenutí založil, ono však tuto tíhu unést nemohouc se prolomilo a nejspodnější klenutí dolního sklepa též prorazilo a zkazilo.

Dle stáří a věku kleneb nemohlo se toto stát v západním křídle. Tam v přízemí jsou klenby staré a původní. Také v I. patře v tomto křídle jsou v jedné polovině a to bývalé radní síni (dnes cely pro vězně a spisovna), která měla na sever a západ arkýře, klenby původní. V druhé polovině tohoto křídla (dnes cely pro vězně) však jest již strop rovný a ani v adaptačním pláň z roku 1850 nejsou klenby zde zakresleny. Ve východním křídle nejsou v I. patře klenby zakresleny ani v plánu z roku 1850. Při bourání této části budovy nebylo nalezeno žádných stop po klenutých záklenkách, neb obrysy kleneb ve zdivu zdí. Z toho usuzuji, že nad hlavním zasedacím sálem radním nebylo nikdy žádné klenby, ale byl zde strop rovný trámový, snad bohatěji řezaný, který při pozdějším požáru vzal za své. Pod tímto sálem jsou sice klenby nové, ty byly ale vyzděny při přestavbě radnice k účelům okresního soudu v roce 1850. Pod tímto křídlem nejsou také žádné sklepy a ve vylíčení zboření kleneb se mluví o tom, že i klenba spodního sklepa byla proražena a zkažena. Jest jedině možné, že klenby se zřítily ve střední části budovy, ve které jest umístěno schodiště. Tomu také nasvědčuje fakt, že při bourání byly v I. patře nad nynější klenbou nalezeny omítnuté záklenky daleko vyšší, než byla dnešní a také ve zdivu zdí bylo možno sledovat obrysy bývalé klenby. Také klenby v přízemí v této části budovy jsou mladšího data než klenby v západní části budovy. Pod střední částí budovy jsou sklepy, ale nepodařilo se mi zjistit, že by jejich klenba, která jest kamenná, byla opravovaná.

Rok 1824: Tento rok je jeden z hlavních mezníků radního domu polenského. V tomto roce byla provedena stavební úprava, která fasádově setřela středověký ráz budovy. Od tohoto roku vypadala radnice tak, jak ji znali naši dědové a jak ji ve svých kresbách zachytil Liberát Kundt a J. Koidl. Ve své nové podobě vévodila polenskému náměstí od roku 1824 do roku 1850. Byly-li v tomto roce podniknuty také stavební změny uvnitř budovy, nevíme. Zachoval se nám zápis, který mluví pouze o vnějšku budovy. Petr Pokorný ve své „Pamětnici“ si toho roku zapsal:

Zvolen za starostu pan Karel Lachenbauer, na to hned po témž zvolení v měsíci říjnu, byl zdejší radní dům na náměstí obnoven a sice: na vrchu okolních zdí se vynacházející bašty a círmaury byly dolů shozeny, skrze zdejší

šího mistra zednického Jakuba Eise, pak věž, která se v čele stavby proti statui a kašně nacházela, dolů sejmuta a nová na prostředku radnice spolu s vlašským krovem vystavěna od tesařských mistrů, německobrodského Františka Dvořáka a zdejšího Filipa Kabelky, plechem pak pokryta od hum-poleckého plechaře Maška.

Radní hodiny přestěhovány byly z věže před více než sto lety postave-ny na novou věž a poplašný zvon, kterým se zvonilo při požáru na poplach, byl zavěšen na západní straně do eliptického okénka, které bylo ve štítě vlašské střechy. Zdi fasádní byly totiž ukončeny římsou a nad každým prů-čelím postaven ve středu štít, kolem něhož římsa probíhala. V každém štítě bylo elipsovité okénko, které vedlo do střešního prostoru. Krytina byla šindelová.

Empírová podoba radnice, kresba Břetislava Rérycha (Městské muzeum Polná)

Strážnice nad jihozápadním nárožím budovy a krámky kolem postave-né zůstaly ve své původní podobě. Kdy tyto byly postaveny, nevíme. Také oba z líce západní a severní fasády vysazené arkýře v I. patře a oba vysaze-né záchody v jižním průčelí zůstaly úpravou nedotčeny.

Rok 1838: Zápis z tohoto roku mluví o vnitřní stavební změně celkem nevýznamné:

V měsíci červenci byl zdejší radní dům uvnitř přestavěn a sice, kde dříve hostinec na východ stavení býval, z toho kancelář a radní pokoj učiněn a kde dříve takový pozůstával, tam obydlí pro prvního služebníka na západní straně proti kostelu zřízen. Tato změna stala se skrze mistra zednického Matěje Landsmanna.

Dle tohoto zápisu zrušen byl tedy velký sál radního domu (který byl součástí hostinské živnosti zde provozované) a vestavěním příček zřízeny zde kancelářské místnosti. Byt pro městského služebníka byl zřízen v prvním patře v jihozápadním průčelí, nad strážním domkem.

Rok 1849: V tomto roce měl být v Polné zřízen okresní soud a městská správa byla vybidnuta, aby se postarala o vhodnou budovu. Nabídla, co měla v městě nejlepšího – svůj radní dům. A tak o tom čteme v městské knize:

Roku 1849 postoupila obec polenská císařskému eráru dům svůj prostřed náměstí a nad to 4000 zlatých konvenční mince přidala na zřízení úředních místností pro c. k. okresní soud v Polné.

Ale vždy opatrný rakouský erár zjistil, že mu obec polenská postupuje budovu, kterou nemá jakožto své vlastnictví v pozemkových knihách vyznačenou. Proto dochází až tohoto roku k vložení vlastnického práva pro polenskou obec na dům, který takřka před 400 lety dostala darem. Text dekretu z 15. září 1849 o vložení práva vlastnického na dům čp. 1 v Polné – stará radnice do pozemkových knih zní:

Praes. 14. September 1849 Nr 961. jud.

Erinnerungen bezüglich der bücherl. Einlage des Rathausgebäudes für die Stadtgemeinde Polna.

V privilegiích městu Polná od Viktorína, vévody Minsterberského, knížete Opavského a hraběte Kladského, pána z Kunštátu, na den sv. Kateřiny 1479 v Polné udělených, mezi jiným také následující dar v následujícím udělen jest byl:

A z milosti naší zvláštní pro jich velkou víru a upřímnost, kterou jsou k nám měli a služebnost, kterou jsou činili a v tom, aby se tak zachovali k nám i našim budoucím:

Dům náš uprostřed rynku svobodný jim rathous přidáváme, aby dům Rathaus slul a v něm aby vína, aneb což by se jim zdálo a seč by mohli nyní nebo v budoucí časy býti, k obecnému dobru a města opevňování zdmi okolo a baštami, aby šenkovali a sůl skládali nebo měřili bezevší naší i našich dědicův a budoucích i úředníkův všelijaké překážky, bez újmy úrokův a platův našich při tom Rathause z starodávna k zámku příslušejících a takovou však výjimkou, kterýž bychom jiný dům v tom městě vykoupili anebo znovu udělali a komuž bychom jej kolivěk dali, ten má býti ode všech

městských poplatkův, berní a lozunkův, pomůcek a robot ve všem svobodě.

Z každého také draylinka vína, když načnou, nebo ze sudu farářovi k službě Boží dlužní budou dávati pintu vína budoucně i věčně.“

Z tyto listiny vyplejvá, že Viktorín, kníže a vévoda minsterberský tento dům, kterej obec skrze mnoha sta let jako radnici užívala a až dosaváde užívá, polenské obci daroval, který dar se také skrze požívání mlčenlivě přijmul, poněvadž ale této řečené polenské obci tento darovaný dům neb nyní radnice, až dosaváde připsaný není, tak se nynější dekret do knih městských k zisku vkladu a k vydobytí knihovní vlastnosti radnice No Cons 1 pro polenskou obec vložil a vyznamenat povoluje a vykonání kněhvedoucímu nařizuje, o čemž se obecní výhozný dorozumívají.

Magistrát Polná dne 15. září 1849.

L. S. K. Varhánek, Mtta. K. Bohata, Radda

Postoupení budovy c. k. eráru bylo vyznačeno také v pozemkových knihách. Tímto zápisem majetkové právo města Polná na budovu nebylo postoupením dotčeno, nýbrž byla na budovu uvalena služebnost ve prospěch eráru. Závazek tento po zřízení republiky převzal stát. Stát měl se starat o udržování budovy po dobu užívání. Bohužel nedělo se to s náležitou péčí a obzvlášť v poslední době budova natolik zchátrala, že nesloužila nikterak k ozdobě města.

Po odevzdání budovy radnice pro účely okresního soudu a berního úřadu bylo nutno tuto přestavět, aby vyhovovala svému účelu. Plán přestavby (velmi pečlivě provedený) se nám zachoval a jest uložen v městském muzeu v Polné. Za této přestavby zmizely kolem postavené krámy i strážnice. Fasádově změnila budova radnice svoji tvářnost v tom smyslu, že v přízemí byla sdružená okna se středním, zděným pilířem a i v prvním patře byla okna alespoň symetricky uspořádána a zvětšena. Vnější zdi budovy původně různě lomené tak, jako by budova ze tří různých staveb sestávala, byly vyrovnány cihlovou přízdívkou po celém obvodě, která však měla různou tloušťku. V patě byla přízdívka nejsilnější, do výšky se pak vytrácela, takže napříště byly zdi šikmé. Dva arkýře v I. patře byly odbourány a stejný osud stihl i dva záchody na jihozápadní straně ze zdíva vysazené. Štíty nad prostředkem obvodních zdí zůstaly. Jen vlašský krov byl snížen a baňatá věžička zůstala ve své podobě. Střecha byla pokryta taškami. Vchod do radního domu, kudy se chodilo na obecní víno do radní kdysi vinárny, byl zazděn. Také vjezd do kolny proti kostelu byl zazděn, podlaha zde zvýšena a místnost zpřístupněna z vnitřku. Sousední vchod k bytu byl zrušen.

Do tří místností ve východní části budovy proti váze, které sloužily jako skladiště přilehlým krámkům, byly vstupy z náměstí zazděny, podlahy místností zvýšeny, nízké klenby sneseny a znovu klenbami o mírném oblouku zaklenuty. Pak byly místnosti zpřístupněny z vnitřku budovy. Předbořené schodiště před hlavním vchodem, které následkem přezdívání průčelních zdí bylo sníženo, bylo rozebráno a nahrazeno novým schodištěm, daleko širším. Také uvnitř budovy byly provedeny změny, které byly podmíněny provozem okresního soudu.

Schodiště z přízemí do I. patra, které mělo dřevěné schody, bylo rozbouráno a vybudováno nové. Zbudováno bylo sice v tom samém místě, kde stálo schodiště staré, ale dostalo se mu obráceného směru nástupního. Schody zřízeny byly kamenné.

Jediná známá fotografie budovy radnice – tehdy okresního soudu – před velkým požárem. Kolem 1862, foto Antonín Klusáček (Městské muzeum Polná)

V západní části budovy byl v přízemí zřízen byt soudního vězeňského, sestávající z kuchyně a dvou pokojů. Kuchyně a jeden pokoj byly situovány

do jihozápadního průčelí, kdežto pokoj druhý do průčelí severovýchodního. Mezi schodištěm a bytem vězeňského byly zřízeny dva záchody.

V I. patře v západním křídle byly zřízeny cely pro vězně. Ze schodišťové chodby scházelo se jednokřídlými dveřmi do malé předsíně, ze které byly přístupny dva záchody, situované nad záchody v přízemí. Z předsíně běží úzká chodba mezi celami vězňů, která byla uzavřena jednokřídlovým mřížovým uzávěrem. Do jihozápadního průčelí byly zřízeny tři, do severovýchodního průčelí dvě cely pro vězně.

Rok 1863: Dne 4. srpna 1863 při velkém požáru Polné, kdy lehlo popelem skoro 200 domů, shořela také budova okresního soudu. Požár zachvátil – strávil střechu budovy. Také prohořely dřevěné stropy nad kancelářemi ve východní části budovy (bývalý velký sál) a nad celami vězňů v jihozápadním průčelí. Byly-li při opravě v roce 1864 (po požáru 1863) provedeny uvnitř nějaké úpravy, pak byly jistě rázu celkem bezvýznamného a není možné je blíže určit. Jisté jest, že byly zřízeny nové dřevěné stropy nad částí I. patra při požáru shořelé. Hlavní představbu nutno spatřovat v tom, že střecha byla zřízena sedlová s celými vazbami nad oběma konci budovy. Štíty nad středem každé průčelní zdi byly odbourány. Uprostřed střechy byla vztyčena čtyřhranná věž, plechem pobitá. Do věže byl zřízen nový hodinový stroj a ciferníky hodin byly zřízeny na všech čtyřech stranách věže. Za cimbály hodin byly použity dva zvonky, které byly zavěšeny v nejhořejší báni polenského kostela, které při požáru v roce 1863 i s hořící věží spadly dolů, ale nepoškodily se. Jsou to nejstarší zvony v Polné. Velký cimbál jest z roku 1609 a má nápis: „*In Jahr 1609 Lukas Gleichstner von Iglau mich gegost*“. Váha většího cimbálu jest udávána na 667 liber. Druhý, menší – čtvrtový – pochází z XV. století a je nejstarším polenským zvonek vůbec a váží 135 liber. Oba cimbály byly zachráněny před požárem radního domu v roce 1945, neboť asi 10 dnů před revolučními květnovými dny byly z věže sňaty a v hlavním kostele polenském uloženy.

Rok 1869: Zřízena byla kamenná kašna a k severozápadnímu průčelí radního domu přistavěna. Nad ní visel až do světové války (1914) poplašný zvon, kterým se zvonilo při požáru. Zvon byl s ostatními zvony polenskými ve světové válce zrekvírován a z Polné odvezen.

Rok 1945: Počátkem května se přiblížila bojová linie Polné. V úterý 8. května se valily již druhý den poražené kolony německého vojska směrem na Štoky a Havlíčkův Brod. K ránu 8. května, kdy dostoupil proud tanků, aut, koňských potahů a jízdy vrcholu, byli Němci poprvé zaskočeni ruskými vojáky na státní silnici u Štoků, kam se Rusové dostali rychlými jed-notkami přes Jihlavu. Proto německá vojska, zachvácená panikou,

se začala vracet od Štoků zpět do Polné. Tím zatarasila všechny cesty a město s okolím bylo přeplněno německými vozy. Toho využili Rusové a provedli na seskupené německé jednotky, hlavně vozbu, dva letecké útoky. Prvý útok byl asi o 9. hodině a druhý k 11. hodině dopoledne.

Průvod před budovou okresního soudu, 20. léta (archív KZHP)

V obou případech byly svrhovány letecké pumy (lehké) a provedena palba palubními zbraněmi z letadel na seskupená auta ve městě a kolem města. Tím způsobem byla zapálena též i tři auta s municí, stojící u staré soudní budovy na náměstí. Rozlitý benzin napomáhal k rychlejšímu vzplanutí vozů a munice (zvláště pancéřové pěště) začala vybuchovat a vyletovala do výšky. Výbuchy a hořícími vozy byl požár přenesen na vedle stojící soudní budovu, která rychle vzplanula. Místní hasičský sbor, ač bylo ještě nebezpečí střelby a výbuchů, ihned zakročil (nejen zde, hořelo také obuvnické družstvo a Procházkova pila) a svým obětavým a rychlým jednáním požár lokalizoval jen na soudní budovu. Zde v krátké době se zřítily střecha i s hodinovou věžičkou. V některých místnostech v I. patře prohořely stropy.

Celé léto zůstala budova ve stavu, v jakém byla po požáru. Následkem dešťů byly klenby natolik rozrušeny, že po komisionálním řízení na místě samém bylo rozhodnuto celou budovu rozbourat. Zástupce památkového

úřadu (z Prahy) souhlasil se zbouráním pod podmínkou, že všechny tesané kameny budou odevzdány Městskému muzeu v Polné.

Tak zanikla v Polné budova staré radnice, ze které řídili občané města jeho běh po dlouhá staletí, kde byly urovnány drobné sousedské rozmišky, kde ale také byli souzeni zločinci a kde nad nimi byl vynášen i rozsudek smrti. Ze žaláře zámeckého, nebo ze staré radnice vycházeli odsouzení na svoji poslední cestu na šibenici na kopec nad Hrbovem, nebo na stínadlo nad Horním městem, doprovázeni zvukem zvonu, který byl zavěšen v jedné věžičce radnice. Poslední rozsudek polenského hrdelního soudu byl proveden (oběšením) za krádeže na Matoušovi Dohnalovi, vulgo Trnkovi aneb Jiskrovi. Ortel jeho odsouzení se zachoval a jest uložen v Městském muzeu v Polné. Roku 1768, za panování Marie Terezie, bylo hrdelní soudnictví omezeno a změněno a tehdy v Polné zaniklo.

Právo soudu však zaniklo v budově ani ne na 100 roků, neboť již roku 1849 se zřizuje z budovy okresní soud a pak budova slouží až do svého zániku v roce 1945 výlučně právu.

**Okresní soud v Polné za protektorátu
(archiv KZHP)**

Ve strážním přízemním domku, k jihozápadnímu průčelí přistavenému, stávala stráž v Polné přechodně ubytovaných vojsk rakouských, německých, francouzských a ruských, jak v různých válkách městem táhla anebo zde přezimovala. V roce 1848 vystavovala zde svoji stráž i s praporem městská garda, která v Polné čítala na 600 mužů.

Poněvadž radní dům měl v I. patře velký sál (10,80 x 10,15 m) toho druhu v městě jediný, stal se také kolébkou divadla v Polné. Dle zápisků pana P. Karla Pražana datuje se

začátek divadla v Polné do roku 1798. Tehdy hráli mladší měšťané za řízení polenského souseda, truhláře Höschla, německy Schillerovo „Die Räuber“.

Roku 1808 dávány byly kusy: „Vděčná dcera“ a „Živé hodiny a můra“. Roku 1810 za řízení pana P. Václava Pešiny hrály dítky po složení výročních zkoušek „Die blinde Kuh“ a pak český kus „Dobře zvedené dítky, rodičů nejdražší poklad“.

V radním sále bylo hráno nepřetržitě od roku 1798 až do roku 1838, kdy radní sál byl zrušen a divadlo bylo přestěhováno do privátních domů, pak do zámku a konečně do sálu hostince „U Slovana“. Podrobně se o polenském divadle rozepsal pan Jaroslav Klusáček ve svém spisku *Paměti ochotnického divadla v Polné*.¹

**Vyhořelá budova okresního soudu před demolicí, přelom let 1945 a 1946,
foto Vladimír Ferra (archiv KZHP)**

¹ Jako prameny a literaturu autor studie uvádí: Břetislav Rérych: různé spisy a články, František Palacký: *Dějiny národa českého*, Jaroslav Klusáček: *Paměti ochotnického divadla v Polné*, Petr Pokorný: *Pamětnice rodinná, městská, též zemská založená v roce 1834 a Archiv Městského muzea v Polné*. Lze se dopátrat, že vycházeno bylo přinejmenším z prací B. Rérycha: *Zkáza města Polné 1863* (vyd. 1933); *Polná. Průvodce po městě a okolí* (1927); *Polensko a Štoco* (1912), *Opevnění města Polné (Polensko, roč. 1938, č. 1)*. Pokorného pamětnice je dnes uložena v Městském muzeu Polná pod zn. Po-19/B/15-17, Sadilova pamětnice v Moravském zemském archivu-Státním okresním archivu Jihlava ve fondu Archiv města Polná, kniha 268.

100 let od narození P. Vincence Říhy

V letošním roce si připomínáme 100 let od narození významné osobnosti Polné a polenského regionu z poloviny minulého století – P. Vincence Říhy. Narodil se dne 19. října 1914 v Lošticích na Hané. Po vysvěcení na římskokatolického kněze 29. června 1939 přišel ještě téhož roku do Polné jako kaplan. Od října 1942, po smrti děkana Františka Vítka, vykonával funkci administrátora děkanství¹ a v letech 1946 až 1951 byl v Polné děkanem. V krátké době si získal velkou oblibu u věřících farníků a podle pamětníků též všech občanů města a okolí. S nadsázkou je možné říci, že to bylo, po splnění kněžských povinností, i jeho večerními návštěvami některé z místních hospůdek na „žejdlík“ polenského piva a oblíbenou partičkou mariáše, čímž se stal blízkým obyčejným lidem. Během svého relativně krátkého působení sdílel s polenskými občany všechny pro naši zemi osudové chvíle. Po hospodářské krizi doznívající vysokou nezaměstnanost obyvatel, období druhé republiky a příchod početných uprchlíků z pohraničí, aktivizaci některých německých obyvatel z okolních obcí, okupaci republiky nacistickým Německem, druhou světovou válku se vším negativním, co občanům přinesla. Pro četné občany byl v těchto časech duchovní oporou.

V době protektorátu pracoval v odbojové ilegální skupině HK (Hasal-Knap), jež byla napojena na rozsáhlou organizaci Rady tří pod vojenským velením divizního generála Vojtěcha Luži.² P. Vincenc Říha byl zatčen gestapem již 20. srpna 1944 a internován v koncentračním táboře ve Flossenbürgu a později v Norimberku.³

¹ V době věznění P. Říhy v letech 1944 a 1945 jej ve funkci administrátora zastupoval druhý kaplan, P. František Tesař.

² *Polná 1242–1992*. Polná 1992, s. 152. Vojtěch Luža byl představitelem skupiny Rada tří a vojenským velitelem odboje; dne 3. října 1944 byl zastřelen protektorátními četníky v Přibyslavi.

³ V Pamětní knize města Polné 1935–1947 (Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Polná, kniha č. 270) pag. 372, je záznam kronikářky Karoliny Tesařové: „21. 9. Zatčen administrátor zdejšího děkanství P. Vincenc Říha. Ani on se netajil kritikou současné vládní, politické a válečné situace a byl velmi dobrým přítelem zatčeného Chomuckého. Možno se tudíž domnívati, že pozadí zatčení je u obou stejné.“ Úředník okresní hospodářské kontroly Leopold Chomutecký byl, stejně jako Vincenc Říha, členem skupiny Hasal-Knap.

Byl odsouzen k trestu smrti a jen pro nemoc výkonu trestu – popravě – unikl. Koncem války přežil s četnými vězni pochod smrti a 31. května roku 1945 se vrátil do Polné. Na jeho návrat se mi při psaní těchto řádků vybavila vzpomínka. V teplém květnovém odpoledni jsem při zavírání dveří našeho domu v Poděbradově ulici spatřil, jak směrem ke kostelu pomalu kráčí, zřejmě od vlaku, pohublý muž v ošuntěném, tmavém zimníku, a teprve, když přešel, jsem si uvědomil, že to byl P. Říha.

Po zotavení z téměř ročního věznění se aktivně zapojil do církevního i veřejného života

***P. Vincenc Říha jako polenský děkan
(archiv Ludmily Vomlelové z Polné)***

v Polné. Na schůzi osvobozených politických vězňů v Polné dne 24. srpna 1945 byl zvolen organizačním referentem. Od léta plánoval generální opravu chrámu Nanebevzetí Panny Marie. V listopadu roku 1945 vyhlásil v polenské kolatuře na rekonstrukci sbírku, na kterou bylo, i díky jemu, do poloviny prosince vybráno přes jeden milion korun. Finanční výtěžek ale, bohužel, padl za oběť první poválečné měnové reformě. V následujících letech proto probíhaly jen nejnnutnější dílčí opravy, např. opravy věže a střechy, které zajišťoval od roku 1946 pokrývač Josef Kremlák.

Dne 26. prosince 1946 byl Vincenc Říha v chrámu Nanebevzetí Panny Marie slavnostně instalován na děkana.

Pro svoje zásady, oblíbenost nejen mezi věřícími, šíření víry a vliv na mládež se stal nepřijatelným pro komunistický režim padesátých let minulého století. V roce 1951 byl státní bezpečností zatčen a umístěn do internačního tábora pro politické vězně v Hájků u Prahy. Propuštěn byl na podzim roku 1952. Polná, pro kterou vykonal mnoho dobrého, mu byla pro jeho další působení zakázána. Úředně byl posléze dosazen do Studence u Horek

v Podkrkonoší jako administrátor, později byl jmenován vikářem. Někteří polenští občané jej v novém působišti příležitostně navštěvovali.

Za jeho působení ve Studenci bylo položeno nové schodiště u kostela. V roce 1968 vysvětil sochu Panny Marie blízko statku Jaroslava Tomáše. Za jeho přičinění se ve Studenci u kapličky za zámek konávaly májové pobožnosti. Bylo mu též dovoleno ve škole vyučovat náboženství. V roce 1970 byl P. Říha stížen mozkovou mrtvicí a skončil v sanatoriu v Lomnici nad Popelkou, kde mu však nebyla věnována patřičná péče. Po propuštění z léčebny se vrátil do Studence na faru k Urbanům, kteří se o něho starali. Někteří věřící jej chodili navštěvovat. Děkan Vincenc Říha zemřel v jilemnické nemocnici dne 7. března 1985 ve věku 71 let. Jeho pohřební mše svaté, kterou sloužil kapitulní vikář P. Karel Jonáš, se zúčastnilo mnoho kněží a věřících. Pohřben je ve Studenci na hřbitově blízko vstupní brány. Navštívit v pozdějším věku Polnou mu již nebylo dopřáno.

Se jménem P. Vincence Říhy se setkáme jako s autorem historicky přínosných příspěvků ve sborníku *Polensko* č. 2/1940 pod názvem *Literátské bratrstvo v Polné* a v č. 5/1940 pod názvem *Zvoníci děkanského chrámu v Polné a rod Bergmanů*. V další publikační činnosti na stránkách sborníku již nemohl pokračovat. Vydávání *Polenska* bylo v květnu roku 1941 úředně zastaveno jako součást perzekuce českého vlasteneckého uvědomění.

Prameny a literatura:

Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Polná, kniha č. 270 – Pamětní kniha města Polné 1935–1947.

Plašil, Filip: *Historie děkanského chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Polné*. Nakladatelství Jan Prchal-Linda: Polná 2007.

Polná 1242–1992. Městský úřad v Polné: Polná 1992.

Prchal, Jan: *Biografický slovník Polenska*. Nakladatelství Jan Prchal-Linda: Polná 2002.

Říha, Vincenc: *Literátské bratrstvo v Polné*. *Polensko*. Roč. 3, č. 2, s. 13–16.

Říha, Vincenc: *Zvoníci děkanského chrámu v Polné a rod Bergmanů*. *Polensko*. Roč. 3, č. 5, s. 45–47.

Schematismus diecéze královéhradecké 1973. Kapitulní konzistoř v Hradci Králové: Hradec Králové 1973.

Internetový blog o kostelech, kaplích, kněžích a ministrantech. Dostupné online z: hakus.signal.cz [cit. 4. 8. 2014].

Paměti na akci pro stavbu dráhy Havlíčkův Brod-Brno přes Polnou

Kde není cesta, není život. To pociťovalo město Polná velmi silně po postavení železnice od Havlíčkova Brodu na Jihlavu mimo obec. Proč se tehdy tak stalo, není dobře známo. Příkládala se vina tehdejší městské správě. Pravděpodobně však důvod byl ten, že stavěná trať vedla podle potoka a nemusela překonávat různé výškové rozdíly. Chybu, která se stala, snažilo se město napravit postavením spoje Dobronín-Polná. To však byla jen částečná výpomoc a nepřinesla žádoucí průmysl a oživení hospodářského rozkvětu.

Kolem let 1922 až 1925 vyskytl se projekt dráhy Plzeň-Brno ze směru od Humpolce na Polnou. Nemám k dispozici žádné písemné záznamy a vše, co zde uvádím, i když jsem byl přímým účastníkem akcí, musím klásti časově jen na přibližnou dobu. Nebyl jsem nikdy funkcionářem veřejné správy. Pokud jsem na akcích spolupracoval, bylo to proto, že jako vedoucí městské spořitelny znal jsem přesně hospodářský stav obyvatelstva a pokládal jsem tuto činnost za moji morální povinnost.

Pro stanovení trasy dráhy Plzeň-Brno projížděla Polnou komise. Polná ji přijala slavnostně. Všechny složky veřejného života, pokud byly krojované, tedy ve slavnostním úboru. Realizace projektu byla potlačena a kolem roku 1935 se proneslo, že ministerstvo národní obrany požaduje stavbu nové trati z Havlíčkova Brodu (tehdy ještě Německého Brodu) na Brno ve směru Polná-Velké Meziříčí. Původní stavbu dráhy Plzeň-Brno měla údajně financovat zahraniční společnost (snad Schneider-Kreuzot) půjčkou se šestiprocentním úrokem. Později nám bylo na ministerstvu železnic ing. Podhrázským řečeno, že to měla být dráha postavená pro účely cizí vojenské expanze – dle jeho slov: „Vy sami jste s nimi mluvili německy!“ Nemohu to potvrdit, ani popřít, nebyl jsem účasten na této akci.

Určité náznaky, že o stavbě dráhy z Havlíčkova Brodu na Brno se vážně uvažuje, přinesl ing. Karel Sázavský, žijící od roku 1950 v USA. Bylo upozorněno město Velké Meziříčí a vytvořen „Akční výbor pro stavbu dráhy Havlíčkův Brod-Brno“. Předsedou byl hoteliér z Velkého Meziříčí Motl, dále starosta Velkého Meziříčí Neuman, za Polnou ing. Karel Sázavský, starosta Jaroslav Zachárník a autor paměti Josef Láznička. Později se připojil za Velkou Bíteš ředitel rolnické školy Sedláček. Byly konány veřejné schůze v Polné, Velkém Meziříčí,

v Havlíčkově Brodě, nepočítané zájezdy na ministerstva železnic a národní obrany v Praze. Byla vyvolána podpisová akce a pro projekt získáno cca 300 obcí ve směru zamýšlené trasy. Za ministerstvo národní obrany jednal s námi podplukovník Žužka a podplukovník Dědič, i sám ministr Machník. Na ministerstvu železnic to byl sekční šéf ing. Podhrázký, ing. Fiala. Jmenovaní souhlasně přiznali, že změna trasy přes Nové Město na Moravě bude technicky obtížnější s větším stoupáním při překonávání výškových rozdílů, že bude delší a dražší. Naproti tomu tvrdili, že nová trať mezi dosavadní na Žďár nad Sázavou a z Jihlavy na Brno by neměla dostatečné zázemí a tři trati by nebyly rentabilní. Naše argumenty o levnější stavbě i výhodnějším provozu uznávali, avšak oni sami nebyli kompetentní rozhodovat o směru trasy. Akční výbor byl přijat ministrem železnic Bechyněm. Na projev ing. Sázavského ve smyslu, že vojín, má-li obětovat život, musí být přesvědčen, že pro něho bylo uděláno vše, aby jeho oběť nebyla marná, namítl: „*Můj syn je u letectva a šel by do toho první*“ a dále zase nelogicky: „*Naši lidé u železnic nemají osmihodinovou pracovní dobu a nemohou čerpat dovolené.*“ Pětičlennou delegaci akčního výboru přijal na chodbě ministerstva a on sám působil velmi trapným dojmem. Nevyřídili jsme u něho zcela nic. V průběhu akce jsme se dověděli, že ministr ing. Jaroslav Nečas hodlá z Nového Města na Moravě vytvořit horácké centrum a k tomu cíli postavil tam okresní nemocnici, hodlal umístit letiště značným nákladem a velké nádraží při nové dráze. Oba jmenovaní ministři (železnic a sociální péče) byli sociální demokraté. Ministr zemědělství Dr. Zadina potřeboval ve vládě hlasy sociálních demokratů a akci pro směr na Polnou a Velké Meziříčí nepodporoval. Svolal sice schůzi do Havlíčkova Brodu, avšak za asistence jeho tajemníka ing. Zajíce byl pro stavbu tratě, lhotejno, kterým směrem. Obyvatelstvu H. Brodu se tato lhotejnost vymstila. Při tvoření krajů byli by měli občané jistě lepší vyhlídky, kdyby na H. Brod byli zapojili další oblast. Takto Polná pro vzdálenost byla od okresu Havlíčkův Brod odtržena a Brod sám na místě střediska stal se okrajovým městem Východočeského kraje.

Politické strany, kromě jediného poslance živnostenské strany středostavovské Olivy z Čáslavi, nikterak do záležitosti nezasahovaly. Ministerstvo železnic dotázalo se ministerstva národní obrany, zda by pro vojenské účely postačilo, kdyby se dosavadní trať náležitě přebudovala. Po souhlasné odpovědi (ministr Machník prohlásil, že to byl úskok ministerstva železnic) navrhlo ministerstvo železnic vládě ke schválení smět trati na Žďár-Nové Město-Bystřici-Tišnov-Brno a takto byl též vládou nakonec schválen. Velké Meziříčí bylo uspokojeno později při-

pojkou na Křižanov. Ing. Fiala při jedné příležitosti poznamenal, že po schůzi ve Velkém Meziříčí uděláme revoltu; ale nic se nestalo.

Po získání cca 300 podpisů obcí bylo zasláno jedno vyhotovení stanoviska v originálu České Národní radě (tajemník JUDr. Berdych). Tato svolala do Prahy schůzi, na níž byli zástupci ministerstva národní obrany pplk. Žužka a pplk. Dědič, prof. ing. dr. Lizst a staříček 89letý ing. dr. Křížík. Schůze se v jednání zaměřila na technickou stránku a neměla pro naše snahy o změnu směru význam. Dr. Křížík se silnou lupou četl, jakou mají naše jednotlivé elektrárny kapacitu, jak je využita elektrárna v Ervěnicích za 8 hodin provozu nebo Užhorod za 2 hodiny provozu, a navrhoval elektrifikaci tratě. Poznamenal, že stavěl elektrickou trať Tábor-Bechyně, elektrické dráhy ve Vídni, a že jsou naprosto spolehlivé a trvalé. Palivová energie v lokomotivách je nevhodně využita, ložiska uhlí budou během několika generací vyčerpána. Na námitku zástupců armády poznamenal, že při poškození mostů apod. nebude jezdit ani parní lokomotiva. Při poškození jedné elektrárny nahradí chybějící proud jiná. Obdivoval jsem jeho svěžest a mládí myšlenek. Ke skutečné elektrifikaci došlo za cca 25 let. Trať však na to nebyla projektována a u mostů a tunelů bylo pak nutno překonávat velké obtíže.

Stavba byla zahájena od Havlíčkova Brodu. Mezitím čas dozrával a Československá republika byla přepadena hitlerovským Německem. Trať ztrácela vojenský význam. Lidé, kteří určovali její směr, ocitli se v koncentračních táborech. Byla provedena změna ve směru od Žďáru na Křižanov s přípojkou na Velké Meziříčí. Veškeré snahy Polenských vyzněly zcela naprázdno.

Kolem roku 1960 byla provedena studie trati Jihlava-Polná-Žďár n./S. Nádraží bylo ve studii umístěno v prostorách k Záborné nad Podlaským mlýnem. Stavba by si však vyžadovala náklad několika miliard korun a není vyhlídka, že by se v dohledné době uskutečnila. O této akci podal zprávu s. Vlach, který je zaměstnán v projekci ministerstva železnic.

Akce stavby dráhy Plzeň-Brno měla svého placeného tajemníka ing. Hofmeistera. Akce Havlíčkův Brod-Brno byla prováděna volným sdružením a její členové kromě náhrady jízdného nedostávali žádné jiné odměny. Na výdaje jízdného přispěli jednak městské úřady v Polné a Velkém Meziříčí a dobrovolné sdružení Národohospodářský sbor Polenska, který jsem pomáhal zakládat.

Z pozůstalostních spisů polenského rodáka Josefa Lázničky (1895–1975)